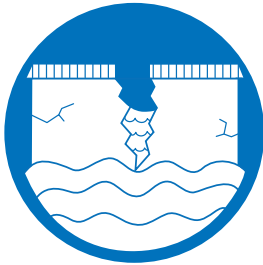

Leatgo gearggus?

Riskkat ja uhkit Västerbottena leanas

Leatgo geargus? – Riskkat ja uhkit Västerbottena leanas

Västerbottena Leanastivra

Govat: Matilda Hall, Infografiska
Deaksta& Layout: Lilian Johansson & Jacob Eriksson,
Västerbotten leanastivra
Prenten: Original i Umeå AB, Umeå 2018

Ráhkkán birget akto ieš

Ruotta lea ođđaáigásaš riika, muhto ođđaáigásaš riika lea maid rašši. Olu das mii lea lunddolaš heaitá doaimmamis jus šaddat šleađggahaga guhkit áigái. Dus soaitá leat váttis ráhkadit biepmu, váldit čázi hánás, loktet ruđa bájkomántas dehe ringet mobiillain.

Servodatkriissas servodatressurat mannet vuosttažin eanemus uhkiduvvon olbmuide, omd. Boarrásat, mánát ja skihpasat. Dus gii birget ieš dábálaš dilis lea danin vástu birget vahku duođalaš kriissas. Fuolat ahte dus lea čáhci, liekkasvuohta ja juoga borrat. Bastit gulahallat earáiguin ja oažžut dieđu medias ja eiseváldiin lea maid dehálaš.

Dán gihppagis don sáhtát lohkat

- stuorimus riskkain ja uhkiin mat mis leat Västerbottena leanas
- mot sáhtát ráhkkánit servodatkriisii
- mii lea buorre leahkit du kriisalovas
- maid galggat dahkat go servodatkriisa buollá
- gos gávnnat dieđu ja dehálaš telefvdnanummariid
- lihkohisvuodain ja kriissain.mot Ruota kriisaválmmasvuoda-systema organiserejuvvon
- Maid gielddat, eanadiggi, leanastivrrat, eará organisa-šuvnnat ja fitnodagat leanas dahket servodatkriissa áigge sihke ovdal ja maŋjel.

“Leatgo gearggus?” lea teasta mii lea siiddus 15. Dá don beasat oaidnit maid dárbbahat kriisalovastat.

Mii lea servodatkriisa?

Go juoga dáhpáhuvvá mas giksašuvvet mánggat olbmot ja stuora oassi servo-dagas gohčoduvo servodatkriisan dehe servodathehttehussan. Servodatkriisa sáhtá leahkit omd. Meahccebuollin, dulvi dehe stuorit šleadgaboatka.

Ráhkanit vuordemeahtumii

Kriisaválmmasvuolta giedahallá ráhkkaneami fuolahit vuorde-meahtumis. Omd. bastit giedahallat stoarpma, meahccebuollima dehe eará servodatkriisa lea gieldda dehe eiseválddi bargu. Don priváhttaolmmožin dárbbahat diehtit mot galggat ráhkanit giedahallat servodatkriisa. Leahkit ipmárdus ahte kriisa sáhtá deaivat du ja sihkarastit biepmu, čázi, liekkasvuoda ja diehtjuohkima oažžuma lea dehálaš. Lea beare ráhkanit vuorde-meahtumii.

Du
kriisaválmmasvuolta

4

Du kriisaválmmasvuolta mearkkaša ahte don priváhttaolmmožin ráhkanat gieđa-hallat servodatkriissaid, nu guhkás go vejolaš.

Fuolat ahte dus lea čáhci, biepmu, liekkasvuolta ja diehtjuohkin oažžumis. Don dárbbahat ipmirdit ahte sáhtá buollát kriisa mii deaivá ovttaskasa ja maid don ieš sáhtá dahkat.

Dat njeallje stuorimus riskka ja uhki mat mis Västerbottena leanas leat:

- garra dulvvit
- buodđoboatka
- meahccebuollin
- boatka šleadggas, telefavnas ja fierpmádagas

Loga eanet mot don sáhtá ráhkanit ja doaibmat sierra riskkain dán gihppagis DinSakerhet.se.

Ovdal Kriisa

1. RUOVTTUVÁLMMASVUOHTA

Báhkke kriisaloada dárbašiiguin nu ahte dus lea biebmu, čáhci, liekkasvuotta ja vejolašvuotta oažžut servodatdiehtjuohkima.

2. MÁHTTU RISKKAIN

Váldde čielgasa makkár erenomáš riskkat ja uhkit leat du lahkaguovllus kriisaloada báhkemii buoremus vugiin.

3. DORVVOLAŠVUOĐAČUOGGÁT

Váldde čielgasa jus/gos du gieldda ráhpá dorvvolašvuođačuoggáid servodatkriissas.

Kriisa áigge

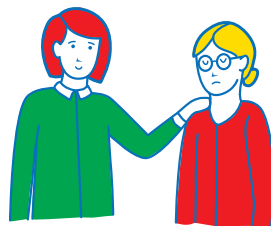
1. LEAGE BAJÁŠČUVGEJUVVON

Váldde oasi kriisadili diehtjuohkimis rádio/tv/ neahta bakte.

2. ČUOVO RÁVVAGIID

Lea dehálaš ahte čuovut daid rávvagiid maid vásttolaš eiseváldi addá omd. áitojuvvonguovlluid gurremis.

3. OVTTASBARGAT

Lea dehálaš bargat veahkkálaga! Oibmot du lahkosis geat eai birge akto soitet dárbbahit veahki.

Garra dulvvit

Go muohta suddá duoddaris čoahkkana olu čáhci min eanuide ja čázádagaide. Dan gohčodit gidđadulvin ja dat sáhtá dagahit dulvviid. Dat dáhpáhuvvá juohke jagi Västerbottenis, muhto sierra sturrodagas. Alla dulvvit sáhttet ilbmat eará áiggitnai jagis.

Alla dulvvit sáhttet billistit biggegiid, luottaid ja eará infrastruktuurra. Riska fierramiidda, šleadgaboatkaide ja váttsvuodat fievrredemiiguin lassána, juhkančáhcai ja nJORrehahkii maid sáhtá váikkuhit.

Dálkenuppástusat maid dagahit ahte riska garra dulvviide šaddá stuorit. Lea jáhkkimis ahte dálkenuppástusat bohtet lasihit arvi boahhte áigge. Arvi, muohta, čuorbmasat stuorit meriin sáhttet dagahit váttsvuodaid juobe min stuorit gávpogiin, gos odne eai leat stuora váttsvuodat.

Ráhkan dulvviide

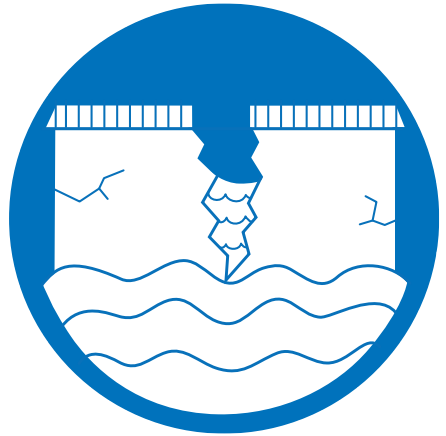
- Váldde aktavuoda iežat gielddain čielggadan dihte makkár dulvi lea doppe gos orut.
- Čuovo dálkediedáhusaid SMHIS
- Jus orut riskaguovllus don sáhtát oastit dehe láigut čáhcepumppa. Ale vajálduhte testet ovdal.
- Siiddus 14 don sáhtát oaidnit mii lea buorre leahkit ruovttus vai ceavzá kriissas.

Jus šaddá dulvi

- Vealhte vázzima dehe biillain vuodjima dulveguovllus. Don sáhtát álkit leahkit fuobmákeahhtá váccá-hatravddaid, gáhttaaládusaid ja eará. Golgi čáhci sáhtá njjeladit du ja doalvut mielddis biilla.
- Jus it sáhte guoddit báikki gos leat, bisan alla ja sihkkaris báikái dasságo gádjunbargit vižžet du.
- Guldal Ruota Rádio P4 vai oaččut dárbbaslaš dieđu.

Buođđoboatka

Västerbottena stuoraeanuin Skellefteeanus, Ubmieanus ja Ångermaneanus, lea fápmorustegat ja buođut. Jus gártá ila olu čáhci eanus buođđu sáhttá bilohuvvat ja bahámus dáh páhusas čuovkanit.

Jus buođđu čuovkana dat mearkkaša ahte čáhci golgá kontrollahaga. Dakkár buođdolihkohisvuohhta dagaha stuora vahágiid e.e biggegiidda, luottaide, šleadga- ja telefodnalinjjaide. Riska buođđoboatkagii lea goit unni.

Alla dulvvit, bahádagut dehe eananfierramat sáhttet leat sivvan ahte buođđoboatkka dáh páhuvvá. Buođđoboatkka sáhttá mearkkašit ahte dehálaš doaimmat servodagas boatkanit guhkit áigái. Danin lea buorre leahkit lova báhkejuvvon dinggaiguin mat leat dárbbášlaččat birget kriissas. geahča cehkkenlisttu siiddus 14.

Ráhkan buođđoboatkagii

- Váldde aktavuoda iežat gildii čielggadan dihte makkár buođđoboatkka lea doppe gos orut. Lea erenomáš dehálaš dutnje gii orut stuorit čázádaga dehe eanu lahkosis.
- Ane veaskku dehe lávka válmmasin man sáhtát váldit mielde mas leat deháleamoš dinggat vai jođánit sáhtát báhtadit ruovttus jus lea dárbbášlaš.

Jus šaddá buođđoboatkka

- Buođđoboatkaga dihte sáhtát dárbbahit báhtarit. Guldal Ruoŧa Rádío P4 ja fuolat ahte sáhtát vuolgít snáhppát.
- Báhkke ja váldde mielde dehálepmosiid.
- Čuovo gieldda. Gádjunbálvalusa ja poliissa rávvagiid.
- Jus sáhtát, ordne iežat fievrredeami ja veahket earáid.
- Go leat báhtaran, almmut iežat gieldda vuostávdinbáikái dehe poliisii.

Meahccebuollin

Go lea goikkis ja bieggá garrasit lassána riska meahccebuollimii. Dalle soaitá leat gieldu dolastit luonddus. Gádjunbálvalus du gielddas gos orut almmuha go lea gieldu olgun dolasteamis. Diehtjuohkin lea maid gieldda webbabáikkis.

Dolasteapmi, meahccečuollan, čuotnamat togas dehe álddagasas sáhttet dagahit meahccebuollima. Gos leat stuora meahcceguovllut ja hárveorrun lea stuorit riska meahccebuollimiidda.

Stuora meahccebuollin dagaha vahágiid servodagas, olbmot ja biggegat sáhttet vaháguvvat. Dat dagaha maid stuora goluid meahcce-eaiggáriidda.

Jus áiggut dolastit olgun

- Váldde čielgasa leago dolastangiieldu ja makkár njuolggadusat leat vuommis du gielddas.
- Dárkkis dálkki, čuovo SMHI prognosaid meahcce- ja rássebuollinriskas. Dolla viidu jođánit jus lea goikkádat ja bieggá sakka.
- Fuolat ahte čáhci gávdno ja jáddat dola albmáldje.

Jus šaddá meahccebuollin

- Ringe 112 jus dolla viidu.
- Čielggat gos don leat vai gádjunbálvalus snáhppát sáhtta deaivat du báikái.
- Jus dovddat hája dehe oainnát suova? Govčča lásiid ja bosana ja biso siste.
- Soaittá dárbbahit vuolgat. Guldal Ruođa Rádío P4 ja leage gearggus vuolgat jođánit.
- Čuovo gieldda, gádjunbálvalusa ja poliissa rávvagiid.

Váttisvuohta šleađg- gain ja telefavnain

Stuora šleađgaboatkkat eai váikkut dušše du ruovttu šleađgabiergasiidda ja čuovggaide. Jus šattat šleađggahaga guhkit áigái dat váikkuha liekkasvuhtii, čáhcaí, telefavnii ja vejolašvuhtii ruđaloktemii. Dálvet go lea galmmas ja seavdnjat, šleađggahaga leahkin šaddá hirbmat váttisin.

Go telefavnna heaitá doaimmamis de it sáhte alármeret 112 jus don ieš dehe soamis du lahkosis loavkkohuvvá dehe skihppá. Dorvvolašvuođaalarma maid sáhtá heaitit doaimmamis.

Heajos dálki sáhtá dagahit hehttehusaid ja boatkagiid šleađggas, telefavnas ja fierpmádagas, muhto sivvan sáhtá leahkit maid bahádahku.

Ráhkan šleađga- ja telefavnaboatkagii

- Smiehta got birgelit guhkit áiggi šleađgga- ja telefavnahaga. Dalle it suorgan ja sáhtát leat gearggus go dat dáhpáhuvvá
- Akta guoiggus lea atnit fásta tele-fovna ja mobiilla. Dus sáhttet leahkit sierra operáhtorat fierpmádahkii ja telefavnii. Láiggekahtes láddenbierrgas mobiilii lea maid buorre leahkime.
- Háhka báhtterrádio.
- Siiddus 14 beasat oaidnit mii lea buorre leahkit ruovttus vai ceavzá kriissas.

Jus šaddá telefavnaboatkka

- Guldal báikkálaš rádio Ruota Rádío P 4:is
- Jus telefavnafierpmádat ii doaimma dehe jus eará ládje ii bastte riŋget alárbmatelefovna ahte gádjun-bálvalus ordne fievrre daidda áiggeguovdilis guovlluide. Doppe sáhtát váldit aktavuoda SOS Alárbmii 112 bakte. Muhtumin dat dáhpáhuvvá buolinguovddázis.
- Doala aktavuoda ránnjaiguin fuolahan dihte vai siinai cevzet, erenomážiid dat gain lea dorvvolašvuođaalarbma.

Eará riskkat ja uhkit maid mii oaidnit soitet dáhpáhuvvat

Leat mánggat eará uhkit ja riskkat main lea buorre diehtit. Riskkat jauhkit mat sáhttet šaddat duodalaččat olbmo heggii, dearvvasvuhtii ja birrasii. Dat sáhttet leahkit:

- stuora lihkohisvuodát luottaidda, ruovderátiid ja meara nalde dehe áimmus.
- váralaš ávnnasnuoskkideamit dego olju, rádioaktiiva suonjar-deamit ja bárttit industriijain
- váttisvuohka juhkančáziin
- váttisvuohka gáiddusliekkasvuodáin mii fievrriduvvo min dáluide
- biebm- ja boaldámušvátni
- stoarpmat ja muohtadálkkit
- njoammu dávdad mat váivvidit olbmuid ja elliid
- Veahkaválddisállen ekstremisma ja terrorisma.

Lea álot dehálaš ohcalit dieđuid ja čuovvut daid rádiid ja rávvagiid maid eiseválddiid addet go ilbmá buollá servodagas.

Jus šaddá guhkit šleadgaboatkka

- Guldal báikkálaš rádio Ruota Rádio P 4:is
- Stuorit šleadgaboatkagis don sáhtát oažžut dieđu gielddas, gádjunbál-valusas ja šleadgafierbmeftnodagas.
- Doala aktavuoda ránnjaiguin fuolahat dihte vai siinai cevzet.
- Váldde čázi donjkaide dehe eará lihtiide daningo čáhci soaitá heaitit golgamis čáhceluoitagis.
- Čohkke veaga ovta latnjii nu doallabehtet liekkasvuoda guhkiibut.
- Jus lea dálvi ja galmmas olgun sáhtát seailuhit hearkkes biepmuid olgun.
- Siiddus 14 don sáhtát lohkat mii lea buorre leahkit ruovttus vai birge kriissas.

Got Ruota systema doaibmá kriisaválm-masvuoda ektui?

Dat golbma prinsihpa

Ruota kriisaválm-masvuodas leat moadde vuoddonjuolggadusa ja prinsihpa mat stivrejit servodatkriissaid giedahallama. Akta dehálaš oassi das lea mii gohčoduvvo dat golbma vuodđoprinsihpa.

1. **Vástoprinsihppa** – das geas lea vástu doaimmas dábálaš dilis galgá atnit dan kriisadiliinnai.
2. **Sullalašvuodáprinsihppa** – kriissa áigge galgá doaibma, nu guhkás go vejolaš, doaibmat seamma ládje go dábálaš diliin.
3. **Lagasvuodáprinsihppa** – kriisa galgá giedahallot doppe gos dat dáhpa-huvva ja dat gii lea lagamus áššáiosolačča ja vástoolbmuid.

Geográfalaš guovlovástu

Geográfalaš guovlovástu lea vuohki juohkit vásttu Ruota kriisaválm-masvuoda ovttahttimii. Dat dáhpuhuvvá golmma sierra dásis:

1. **Našuvnnalaš dássi** – ráđdehusas lea Ruota geográfalaš guovlovástu.
2. **Guovlo dássi** – leanastivrras lea leana geográfalaš guovlovástu.
3. **Báikkálaš dási** – gielddas lea gieldda geográfalaš guovlovástu.

Dat mearkkaša ahte dat galget addit barggu dihto háltti ja ovttasteami dain geográfalaš guovlluin nu servodatkriisa áigge go ovdal ja manjel. Earet eará galget

- ovttasbargat gaskaneaset ja eará organisašuvnnaiguin ja fitnodagaiguin
- addit rivttes dieđu álbmogii ja mediai dáhpuhusain
- muitalit álbmogii ja mediai maid sii dahket dáhpuhusaid giedahallamii
- čielggadit mat riskkat leat ja got mii galgat daid giedahallat
- fuolahit ahte resurssat gevtojit áhpasit
- bastit hábmet gova das mii lea dáhpuhuvvan.

Ná mii dahkat servodatkriisa áigge ja ovdal ja manjel

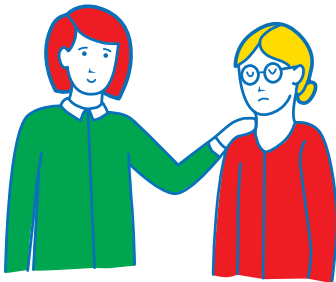
Buot gielddat ja eatnasat leana eiseválddiin geat barget kriisaválmmašvuodain leat soabadan mot sii galget bargat servodatkriisa áigge sihke ovdal ja manjel. Guovlosoahpamuša dárkkuhus lea luovvat buriid eavttuid ovttasbargui go gáibiduvvo aktasaš doaimmaid. Bargat ovttas seamma ulbmili.

Ulbmil lea deaivat veahkkedárbbu leanas buoremus vuogi mielde ja ahte Västerbotten lea buorebut ráhkkanan boahttevaš dáhpáussii.

Servodatkriisii ráhkkanepmái gielddat ja eiseválddit hárhjehallet ovttas. Sis leat juobe jeavddalaš čoahkkimat ja skuvlejumit.

Gáibiduvvo ahte mii bargat ovttas

Servodatkriisa áigge, go gáibiduvvo ovttasbargu, Leanastivra bovde čoahkkimii dili árvvoštallamii. Dat gohčoduvvo ovttasbargočoahkkimin.

Ovttasbargočoahkkimis analyserejuvvo makkár dárbbut leat servodagas. Soabaduvvo maid dárbbaha dahkat, ovttaskasat dehe ovttas, ja man lea deháleamos vuoruhit.

Servodatkriisa manjel Leanastivra ovttas gielddaiguin ja eiseválddiiguin manná čađa mii doaimmai bures ja maid dárbbaha dahkat vai lea buorebut ráhkkanan boahttevaš kriisii.

Dehálaš diehtjuohkin-kanálat

ležat gieldda vebbabáiki lea dávjá du gieldda váldokanála servodatkriissas. Gallet danin iežat gieldda vebbabáikkis vai oaččut dehalaš dieđu.

DinSäkerhet.se – diehtjuohkin mot don sáhtát eastalit lihkohisvuodaid ruovttus- ja friddjaáiggebirrasis. Dáppe leat maid guigosat kriisaválmmasvuhtii, dat mearkkaša, mot don galggat bastit birget dehalaš servodatdoaimmaidhaga ovdamearkka dihte čáhci, liekkasvuolta, šleadga ja fievrredeamit

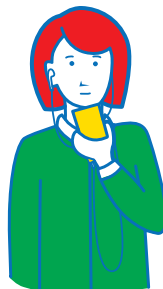
Krisinformation.se – gaskkusta dieđu eiseválddiin ja eará vásttolaš eiseválddiin álbmogii servodatkriisa áigge sihke ovdal ja maŋjel.

SMHI.se – dálkeraporttat, dálkeváruhusat, diehtjuohkin alla dulviin, buollinriskkas jno.

Sveriges Radio P4 – guldal rádio vai oaččut dehálaš dieđu duođalaš lihkohisvuodain ja kriissain. Ruota Rádios lea erenomáš vástu raporteret ja gaskkustit dieđu álbmogii servodatkriissas.

Dehálaš dieđáhus álbmogii, VMA – váruhusan systema mii gevtojuvvo duođalaš lihkohisvuodain ja kriissain. VMA sáddejuvvo álo rádios ja TV:s. Muhtumin dat sáddejuvvo sms bakte bártiduvvon guovllu mobiillaide ja muhtumin gullo jietnamearka "Hesa Fredrik".

1177.se – 1177 :s Dikšunráva vebbabáikkis lea diehtjuohkin ja bálvalusat du dearvasvuoda ja divššu vásté.

Dehálaš telefvdna-nummarat

112 – Ringge álot 112 jus don dehe soames eará šaddá heahdedillái mii gáibida jođánis ambulánsa, gádjunbálvalusa dehe poliissa veahki

113 13 – Servodaga diehtjuohkinnummir duođalaš lihkohisvuodain ja kriissain. Deike don sáhtát ringget ja guoddit dehálaš dieđu. Don sáhtát ringget birra jándora.

114 14 – Poliissa nummir áššiin mat eai leat fáhkkatlaš.

1177 – Ringge 1177 jus dárbbahat buohccedikšunrádi. Buohccedivššár 1177 Dikšunrávvgis addá rádi ja bagadalla du rivttes dikšui. Rabas birra jándora.

Buorre atnit ruovttus vai ceavzá kriissas

Gáldu: DinSäkerhet.se

Čáhci

- lihtit, millosit luoitinhátna
- bohtalat
- lohkkesiŋket
- PET-bohtalat
- minerálačáhci
- vuoššanmáholašvuota

Liekkasvuota

- liegga ja nanu biktasat
- gahpirat, fáhcát, čeabetliinnit
- ullobiktasat. Dat liggejit bures vaikko livččii njuoskasat ja láktasat
- ránut
- nohkkanvuolaš
- oaddenseahkat
- steariidnagintalat
- liekkasgintalat
- riššat dehe dollačahkkeheadđi
- soameslágan liggerbierrggas, omd. Gasolaliggerbierrggas ja boaldámuš
- lummalámpu
- batterat

Biebmu

Biebmu mii seailu viessolieggas.
Omd. Riise, pasta, bulgur, nõhterat,
goikaduvvon heđemat, šukkoláde,
konsearvvat.

**Daga teastta!
Leatgo násti
iežat rustemis
kriisii?**

Gulahallan

Ruota Rádío P4 lea válmmasvuodakanála.
Muhtin buorit diŋggat anus go ii sáhte
gulahallat dehe geavtit media dábálaš
vugiin lea

- bätterrádío, man sáhhtá láddet
beaiveseallain dehe sáhhtá veivet nala
- biilarádío
- gulahallanrádío/walkie talkie
- báberlistu mas oapmahaččaid,
gieldda, šleadgafitnodatsearvvi
telefovdnanummarat jno.
- liigebátter/power bänku mobiilii
- fásta telefovdna lea buorre leahkit vel jus
lea vejolaš
- ovdagihitii diehtit leatgo gielddas
dorvolašvuoda čuoggát ja gos dat leat,
lea buorre.

Guoiggu: Ane veaskku dehe lávka
válmmasin mas leat deháleamos diŋggat.
Dalle sáhhtát jođánit guođđit ruovttu jus
šattalii dárbu dasa.

0-4 Kriisa kriisalovas

Fuolat báhkhet iežat vealtameahttun diŋggaid vai leat gearggus.

5-9 Don leat rivttes geainnu nalde

Don leat čeahppi rustet kriisii! Lasit maŋemus diŋggaid listui
vai dovddat iežat dorvolažžan.

10-12 Proffsabáhkken

Don leat albma čeahppi kriisarustet

Leatgo gearggus?

Daga teasta ja oainne leago dus maid dárbbahat kriisaloađa báhkkemii!

Leatgo gearggus?

Guhkit áigge šleadgaboatkka áigge, hehttehusas dehe servodatkriissas de don fertet leahkit gearggus birget vahku. Don fertet ieš ordnet čázi, liekkasvuoda ja juoidá borrat. Don dárbbahat maid bastit gulahallat earáiguin ja oažžut dieđu medias ja eiseválddiin. Báhkke iežat kriisaloavá diŋggaiguin mat leat buorit leahkit vai birge oanehaš.

Dán gihppagis don sáhtát lohkat earet eará njealji stuorimus riskkas ja uhkiin mat leat Västerbottena leanas ja mot don sáhtát ráhkkanit buori vugiin.

Västerbottena leanastivra
Storgatan 71 B, 901 86 Umeå

www.lansstyrelsen.se/vasterbotten
vasterbotten@lansstyrelsen.se
010-225 40 00